

DÉL-ALFÖLDI SZŐTTESKENDŐK

T. KNÖTIK MÁRTA

(Szeged, Móra Ferenc Múzeum)

Népművészetünk egyik legősibb ága a szövés, mely a családban asszonyi munka volt és a kis közösség szükségleteit fedezte. A népitextiliák alapjait képező szőttesek közül ez alkalommal a díszített vászonneműek, az ún. szedettesek házilag szőtt darabjait tárgyaljuk¹. Vidékünk síma szőttesekből készült vászonneműit és az ágyruhákat a Csongrád megyei múzeumok textiliáit ismertető sorozatunkban már közreadtuk². A takács-munkákkal és a takácskéz közreműködését feltételező szőttesekkel egy következő alkalommal foglalkozunk. Szétválasztásuk alapjául — jelen megítélésünk szerint — rajzi megfogalmazásuk és technikai megoldásuk szolgál.

A díszített szőtteseket általában ünnepi alkalmakra készítették és tartogatták, így a ránk maradt szőtteस्कendők mindegyike mintázott. Ezek, a kevés kivétellel 1900-10 között begyűjtött³ törülközők, abroszok és szakajtóruhák a múlt század második felében készültek.

A népi kelengye e legfontosabb darabjai a levéltárak korábbi végrendeleteiben és vagyonleltáraiban is szerepelnek⁴. Pl. Hódmezővásárhelyről 1742-1801-ig vannak adataink a következő elnevezésekkel: „Egy Törülköző Kendő” „Egy Rúdon való Ruha”, „4 rúdra való”; „öt abrosz”, „egy Tiszta pamuk Abrosz”, „2 fejtős Abrosz”, „Asztal Abrosz”, „Egy Pamukos Abrosz”, „3 Sütő abrosz”; „Pamukos kendő”, „Egy Szakajtó Kendő”, „Hat Szakajtó Ruha”. Egy-egy végrendelet a szőtteस्कendők közül 3-7 darabot tartalmaz. Ezekről a vásárhelyi szőttesekről Szeremlei Sámuel 1911-ben ezt írja:⁵ „az abroszokat főleg kék vagy vörös pamutos sávolyokkal szőtték, a „parasztos” (minden díszítés nélküli) asztalneműek leginkább szegény házaknál találtattak. Minthogy a fonás-szövés általános volt, az „új vászon” végekben is állott a házaknál, de ezek egy része eleitől fogva pamutos volt”. Szeged környékéről Kovács János 1901-ben sajnálkozva írja⁶, hogy „tűnt el a családi élet legősibb és leghasznosabb foglalkozási két ága: a fonás és szövés, pedig még 5-6 évtized előtt is a leány csak maga fonta, szőtte fehérneműben járt. Ma legfeljebb talán a tanyák egy-két házában lehet rokkát vagy orsót látni”. Szirbik Miklós pedig

¹ Vö.: *Divald K.*, Sáros vármegye szövött emlékei. Bp. 1905; *Bátky Zs.—Györffy I.—Viski K.*, Magyar népművészet. Bp. 1928. XV; *Ortutay Gy.*, A magyar népművészet. Bp. 1941. 41.; *ifj. Kodolányi J.*, Baranyai szőttesek. Pécs 1957; *Fél E.—Hofer T.—K. Csilléry K.*, A magyar népművészet. Bp. 1969; *Tábori Gy.*, Szőttesek. Békéscsaba. 1973.

² Ezeket szerző ismertette: A Dél-Alföld női vászonruhái. MFMÉ. 1964—65; A Dél-Alföld férfi fehérruhái. MFMÉ. 1966—1967; Dél-alföldi bevarrott ujjú női ingek. MFMÉ. 1968; Dél-alföldi ágyruhák. MFMÉ. 1969/1; Szabadrajzú szőrös párnavegek a Dél-Alföldön. MFMÉ. 1970/1; Keresztzemes szőrhímzések a Dél-Alföldön. MFMÉ. 1971/1.

³ A szőttesek gyűjtése Hódmezővásárhelyen az 1900-as években Kiss Lajos és Tornyai János, Szeged környékén és a tót-ajkú falvakban 1906-tól Tömörkény István nevéhez fűződik.

⁴ Lásd: *Tárkány Szűcs E.*, Vásárhelyi Testamentumok. Bp. 1961. 356, 378, 384, 386, 394.

⁵ *Szeremlei S.*, Hód-Mező-Vásárhely története, Hmvh. 1911. IV. k. 168.

⁶ *Kovács J.*, Szeged és népe. Szeged. 1901. 247.

már 1835-ben arról panaszkodik⁷, hogy Makón inkább a takácsok, mint az asszonyok szőnek.

Az általunk bemutatásra kerülő szőttesek és adatgyűjtésünk⁸ mégis azt bizonyítja, hogy a ház felszereléséhez tartozó, legszükségesebb vászonneműek a múlt század második felében még otthon készültek. Sőt a megye tót-ajkú falvaiban századunk első évtizedeiben is maguk szőtték a díszes törülközőket, abroszokat és szakajtóruhákat. A tótkomlói asszonyokról Gajdács Pál 1896-ban írja⁹, hogy a fonás és szövés ismeretét a felföldről hozták magukkal „igen szép asztalkendőket, terítőket és törülközőket készítenek”. Az ötvenes évek táján ugyan kezdték elhagyogatni a szövést a gyári vásznak elterjedésére, de az 1887-es iparkiallítás hatására újra szőni kezdtek¹⁰.

Szőtteseink a szegedi, hódmezővásárhelyi és makói múzeumok néprajzi gyűjteményéből kerülnek bemutatásra. A darabokat, eddigi gyakorlatunk szerint folyamatosan számoztuk, e számozást használtuk a képeknél¹¹ és az anyag-elemzési táblázatnál¹² is. A tárgyleírásoknál elsőknek a gyűjtési helyet jelöljük meg. Anyaguk, díszítésük, szabásuk, méretük, megvarrásuk leírása után a darabok őrzési helyét és leltári számát tüntetjük fel.

A szőtteskendőkhöz keskeny széleket szőttek, mintázásuk arányát ahhoz szabták, hogy törülközőre, abroszra vagy szakajtóruhára való készül-e belőlük. Ezek kiszabása egyszerű feladat. Mindig a teljes vászonszélességet használják fel, melyből a törülközőhöz és szakajtóruhához egy szél elegendő. Az abroszokhoz pedig annyi szél szőttest szabnak le és toldanak egymáshoz, amennyi az abrosz szélességéhez szükséges. Így a kendővégek rojtozásán és szegésén kívül még a toldás is lehetőséget ad a díszítésre.

TÖRÜLKÖZŐK

A szőtteskendők közül a törülköző kiszabása a legegyszerűbb. A megszőtt vászonból csupán a törülköző hosszát szabják le, míg szélességét a vászonszélesség adja. A díszített szőtteseknél azonban a leszabható hossz is adott, mivel a beleszőtt díszítősávokhoz kell igazodnia. Így a törülközőnek vagy csak az egyik végére (1), vagy mindkettőre (2) jut díszítés attól függően, hogy szövéskor hogyan helyezték el a mintasávokat.

Mintázatuk általában tömör sávot alkot, de levegősen elhelyezett sorai akár a törülköző hosszának felét is betölthetik. A díszítő-sávok többsoros, síma, geometrikus, vagy növényi díszű csíkokból állnak.

Vizsgálendő darabjaink alapszövetéhez használt len- és kenderfonalak¹³ fehérí-

⁷ Szirbik M., Makó városának közönséges és az abban levő Reformata Eklklésianak különös leírása. Makó. 1835. 38.

⁸ Az adatgyűjtést Sándorfalva, Tápé, Makó, Apátfalva, Hódmezővásárhely, Tótkomlós, Pitvaros, Csanádalberty helységekben végeztem.

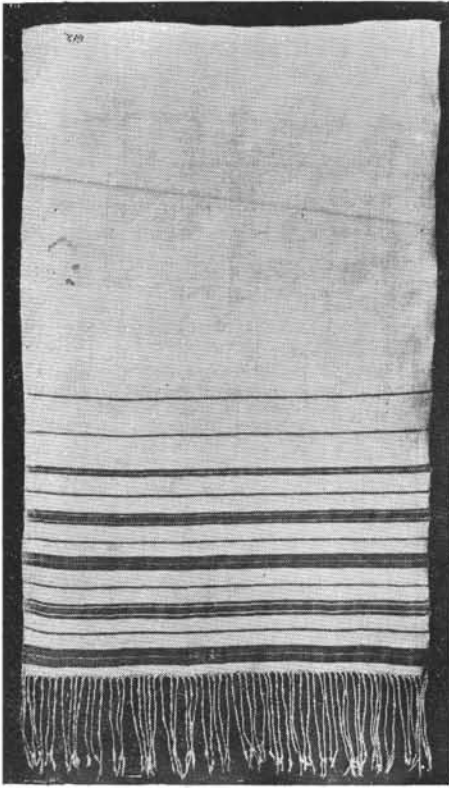
⁹ Gajdács P., Tót-Komlós története. Gyoma 1896.

¹⁰ A tót-ajkú lakosság házi készítésű szőtteseinek virágkorát Tábori György (im. 283.) is a 19—20. század fordulójára teszi.

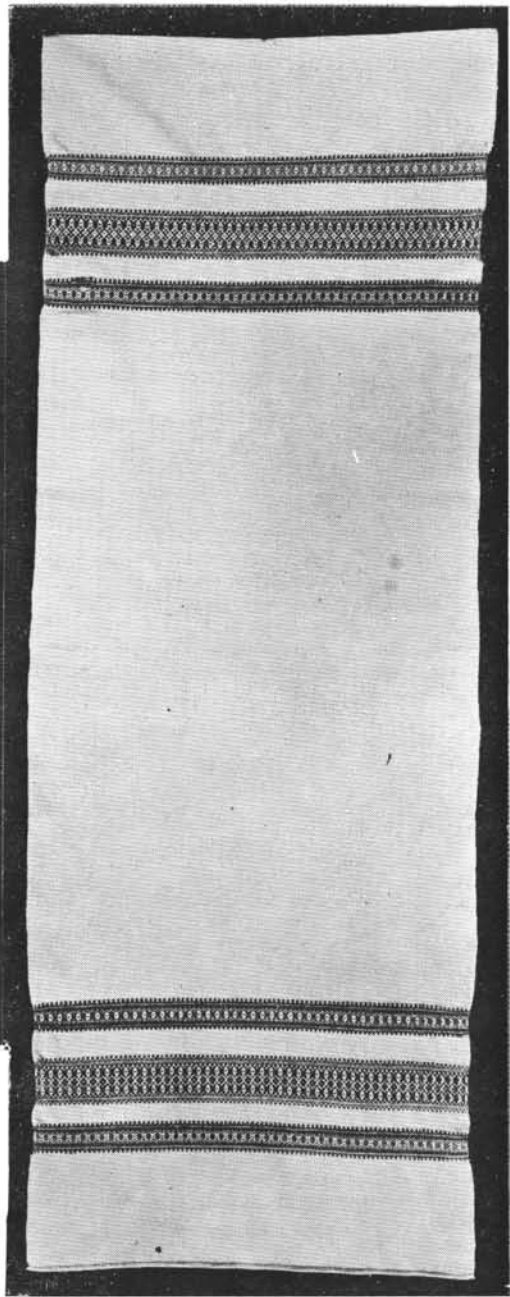
¹¹ A felvételek (7—11, 37, 40, 42, 49—50 kivételével, melyeket *Égető János* készített) és a képek *Toppantóné Nagy Czirok Anikó* munkái.

¹² A szőtteseink anyag és sodrat meghatározását *Keszei Péter* (Szeged, JATE) végezte. A meghatározásokat a táblázat összegezi, míg a díszítés cernáinak szerkezetét a lábjegyzetek tartalmazzák.

¹³ Az alapszövetekhez felhasznált fonalak és a cernák alapfonalai kivétel nélkül Z sordatúak, míg a díszítés cernáihoz alkalmazott alapfonalak között vannak kivételek, ezeket a jegyzetek tartalmazzák. (A fonalak két irányú sodrata lehet. Az elemi szálak csavarodási irányának megfelelően Z vagy S sordatú.)

1

2

tetlenek, míg a pamutfonalak és cérnák¹⁴ fehérek. Az ebből eredő tónuskülönbség kihasználásáról később szólunk. A szőttesek mintázása mindenesetben pamutvetülékkel történt. A leszabott törülközők végeit szegték, a díszesebbeket rojtozták. Előbbi megoldásnál mindig behajtott szegést és szegőátöltést alkalmaztak¹⁵. Rojtjaik hosszát nem jelöljük mivel azok mind megkoptak. A leírásokban tehát csak az itt felsoroltaktól eltérő megoldásokat említjük külön.

1. *Szeged*. Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony kendervászon, melynek fele díszített. Mintája lazán elhelyezett, vászonkötésű,¹⁶ piros-kék síma-csíkozás. Ebből a 47 cm széles szőttesből szabták le a 85 cm hosszú törülközőt. Díszített végén a kenderláncokból 4—4 darab adja a csavart rojtot. Másik vége szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1308. 1. ltsz.).

2. *Békéscsabai szállások*. Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamutvászon, melynek két vége egyformán díszített. Mintája három sorban elhelyezett kék-piros-fehér-sárga¹⁷, fogazott szélű geometrikus csikokból áll. Szövése részben ripszkötésű¹⁸, másrészt külön mintázó-vetülék¹⁹ alkalmazásával történt. Ebből a 61 cm széles szőttesből szabták le az igen hosszú, 168 cm-es törülközőt. Két végének szegését gépöltéssel, sárga fonalból, díszesen varrták végig. (Szegedi Múzeum 53. 11. 1. ltsz.)

3. *Szeged*. Az alapszövet sűrűszövéssű, vékony, pamutall vegyes lenvászon, melynek egyik vége díszített. Mintája lazán elhelyezett, ripszkötésű, piros²⁰ csikokból áll. Ezek tömörségét helyenként úgy lazították, hogy minden második ripszbordát vászonkötéssel helyettesítették. Ebből a 48 cm széles szőttesből szabták le a 85 cm hosszú törülközőt. Díszített végén a pamutláncokat szabadon hagyták rojtnak. Másik vége szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1307. 1. ltsz.).

4. *Törökkanizsa*. Az alapszövet sűrűszövéssű, vékony, pamutall vegyes lenvászon, melynek egyik vége díszített. Mintája az előzőével majdnem megegyezik, szövése ugyanaz. Ebből a 48 cm széles szőttesből szabták le a 87 cm hosszú törülközőt. Díszített végén a pamutláncokat szabadon hagyták rojtnak. Másik vége szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1312. 1. ltsz.).

5. *Makó*. Az alapszövet sűrűszövéssű, vékony, pamutall vegyes kendervászon, melynek egyik vége díszített. Díszítő sávja ripszkötésű piros-fehér, fogazott és kockás csikokból áll. Ebből az 56 cm széles szőttesből szabták le a 92 cm hosszú törülközőt. Díszített végén a háromsoros szálvonás²¹ alatt a kenderláncokat szabadon hagyták rojtnak. Másik vége szegett, sarkában piros pamutból, laposöltésű, írott B L betűk. (Makói Múzeum 73. 599. 2. ltsz.).

6. *Makó*. Az előző párdarabja, a mintázatban kevés eltéréssel. (Makói Múzeum 73. 599. 1. ltsz.).

7—8. *Hódmezővásárhely*. Az alapszövet sűrűszövéssű, vékony kendervászon, melynek fele díszített. Mintája lazán elhelyezett, ripszkötésű, piros-fehér²² fogazott szélű és tömör-csíkozás. Ebből az 57 cm széles szőttesből szabták le a 103 cm hosszú törülközőket. Két végükön a háromsoros szálvonás alatt a kenderláncokat rojtnak szabadon hagyták. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 62. 14. 2. és 62. 15. 3. ltsz.).

9. *Hódmezővásárhely*. Az alapszövet sűrűszövéssű, finom lenvászon, melynek fele díszített. Mintája lazán elhelyezett ripszkötésű, kék-piros-fehér, fogazott szélű és tömör-csíkozás. Ebből az 56 cm széles szőttesből szabták le a 87 cm hosszú törülközőt. Díszített végén a lenláncokból hat darab, megsodorva, alul csomóra kötve adja a rojtot. Másik vége szegett. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 57. 137. 2. ltsz.).

10. *Hódmezővásárhely*. Az alapszövet sűrűszövéssű, vékony kendervászon, melynek egyik vége díszített. Mintája lazán elhelyezett, kék-piros-fehér, fogazott szélű és geometrikus csikokból áll.

¹⁴ Az alapszövetekhez használt cérnák mind S sodratúak. A díszítés cérnáinak ettől eltérő szerkezetét a jegyzetek tartalmazzák. (A cérnázás két vagy több fonal egyesítése, mely Z vagy S sodrattal készülhet, általában ellenkező irányú, mint a cérnát alkotó fonalak sodrata.)

¹⁵ E varrásokat és öltéseket szerző ismertette a MFMÉ. 1969/1. 22.

¹⁶ Ez a legrégebb és legegyszerűbb kötés. Mind a lánc-, mind a vetülékfonalak helyzetüket állandóan változtatják, felváltva szín- és fonákoldalon fekszenek: egyenlő oldalú kötés. A legszilárdabb szerkezetű kötés. *Szemmáry L.*, Kötéstan. Bp. 1959. 17. 1.

¹⁷ A fehér és kék vetülék: cénra, a sárga cérna: egy fonal és egy cérna összecérnázása.

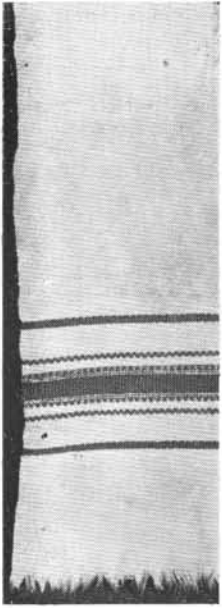
¹⁸ Jelen esetben a vászonkötésnek az a formája, amikor két vagy több láncfonalat azonosan kötnek, ezt hossziripsznek nevezzük. (Lásd még cikkünk 18. oldalát.)

¹⁹ Lásd a Magyar Osztály gyűjteményének gyarapodása 1970—1972-ben: *Horváth T.*—*N. Fülöp K.*, A textil gyűjtemény gyarapodása. Népr. Ért. 1973. 136 l. és cikkünk 19. oldalát.

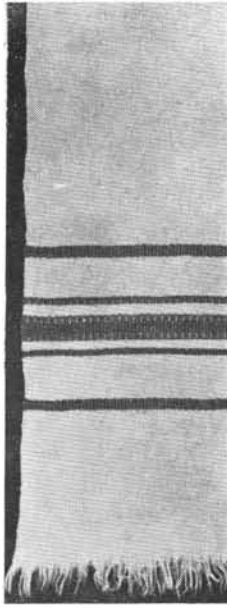
²⁰ A piros fonalat kettésével vetették be.

²¹ *Ferencz K.*—*Palotay G.*, Himzőmesterség. Bp. 1932.

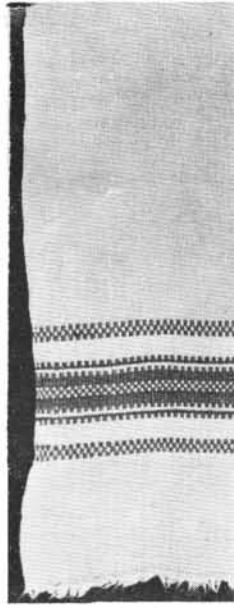
²² A fehér vetülék: cérna.

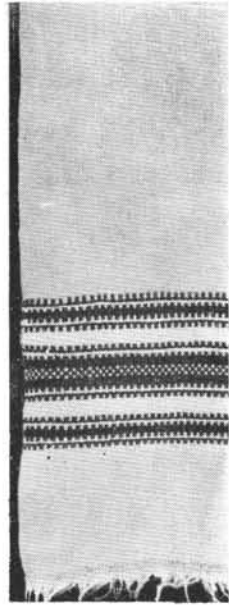
3

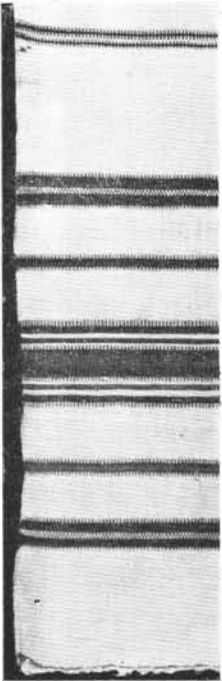
4

5

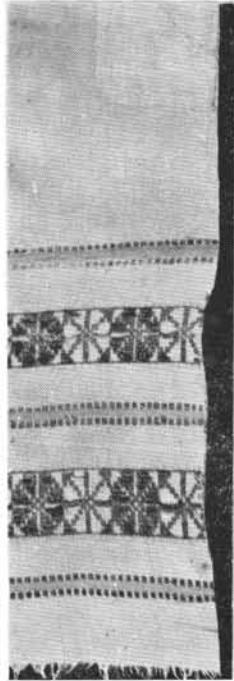
6

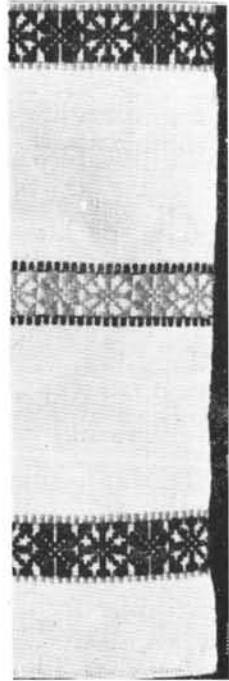
7—8

9

10

11

Szövése részben ripszkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék alkalmazásával történt. Ebből az 54 cm széles szöttesből szabták le a 85 cm hosszú törülközőt. Díszített végén a kenderláncokat szabadonhagyták rojtnak. Másik vége szegett. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 50. 185. 1. ltsz.).

11. *Hódmezővásárhely.* Az alapszövet sűrűszövésű, vastag kendervászon, mely egész hosszában díszített. A fogazott szélű, csillagos csíkok, piros-kék színben kb. húsz centiméterenként váltják egymást. Szövésük külön mintázó-vetülék alkalmazásával történt. Ebből az 50 cm széles szöttesből szabták le a 94 cm hosszú törülközőt. Két vége szegett, egyikén két sor szálonással. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 50. 186. 1. ltsz.).

12. *Tótkomlói tanyák.* Az alapszövet lazaszövésű, vastag kendervászon, melynek egyik vége díszített. Díszítősávja vászonkötésű, kék²³ csíkok egymásutánjából áll. Ebből az 54 cm széles szöttesből szabták le a 74 cm hosszú törülközőt. Díszített végén a kenderláncokból 3—3 összesodorva, alul csomóra kötve adja a rojtot. Másik vége szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1314. 1. ltsz.).

13. *Tótkomlói tanyák.* Az alapszövet sűrűszövésű, vastag kendervászon, melynek két vége díszített. Díszítősávja az egyik végén három sorban elhelyezett, vászonkötésű, piros-kék-sárga-fehér csíkozás, míg a másik végén egyetlen piros-kék csík. Ebből az 55 cm széles szöttesből szabták le a 91 cm hosszú törülközőt. Díszítettebb végén a kenderláncokból 3—3-at összesodorva, aljukat megcsomózva rácsos rojtot kötöttek. Másik vége szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1314. 5. ltsz.).

14. *Tótkomlói tanyák.* Az alapszövet sűrűszövésű, vastag kendervászon, melynek egyik vége díszített. Mintája három sorban elhelyezett, vászonkötésű, kék-piros-sárga-fehér²⁴ csíkokból áll. Ebből a 65 cm széles szöttesből szabták le a 90 cm hosszú törülközőt. Díszített végén a kenderláncokból 6—6-ot összesodorva, aljukat megcsomózva rácsos rojtot kötöttek. A törülköző másik vége szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1314. 4. ltsz.).

15. *Csanádalberti.* Az alapszövet lazaszövésű, vékony pamutvászon, melynek két vége díszített. Díszítősávja az egyik végén kék-piros-sárga²⁵ csíkok sűrű egymásutánjából áll, másik végén egyetlen kék csíkból. Szövése részben vászonkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék alkalmazásával készült. Ebből a 61 cm széles szöttesből szabták le a 98 cm hosszú törülközőt. Díszített végén a pamutláncokból 8—8-at összefogva rácsos rojtot kötöttek. Másik végén szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1298. 4. ltsz.).

16. *Tótkomlói tanyák.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vastag kendervászon, melynek két vége hasonlóan díszített. Díszítősávja piros-kék-fehér, tömör és geometrikus díszű csíkokból áll. Szövése részben vászon és ripszkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék alkalmazásával történt. Ebből a 63 cm széles szöttesből szabták le a 95 cm hosszú törülközőt. Két végének szegését két sor szálonással rögzítették. (Szegedi Múzeum 52. 1313. 1. ltsz.).

17. *Békéscsabai tanyák.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony, pamuttal vegyes kendervászon, melynek egyik vége díszített. Díszítősávja piros-fekete-fehér²⁶ geometrikus csíkokból áll. Szövése részben vászonkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék felhasználásával történt. Ebből az 50 cm széles szöttesből szabták le a 85 cm hosszú törülközőt. Két végét szegték. (Szegedi Múzeum 52. 1300. 1. ltsz.).

18. *Békéscsabai szállások.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony, pamuttal vegyes kendervászon, melynek két vége egyformán díszített. Díszítősávja piros-barna-fehér²⁷, síma és kockás csíkokból áll. Szövése részben vászon és ripszkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék felhasználásával történt. Ebből az 55 cm széles szöttesből szabták le az igen hosszú, 160 cm-es törülközőt. Két végéhez szálonással 2 cm széles vászoncsíkot rögzítettek, majd mindkettőn a pamutláncokat szabadonhagyták rojtnak. (Szegedi Múzeum 52. 1302. 1. ltsz.).

19. *Békéscsabai szállások.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamuttal vegyes lenvászon, melynek két vége egyformán díszített. Díszítősávja kék-piros-fehér²⁸, síma és oszlopos csíkokból tevődik össze. Szövése részben vászonkötésű, részben külön mintázó-vetülék alkalmazásával készült. Ebből az 51 cm széles szöttesből szabták le a 97 cm hosszú törülközőt. Két vége az előzőével egyező, csak itt a két réteg rojtozott vásznát még gépöltéssel is egymáshoz varrták. (Szegedi Múzeum 52. 1303. 1. ltsz.).

20. *Pitvaros.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony, pamuttal vegyes kendervászon, melynek fele díszített. Az alapszövetnek ezt a felét fehér pamut-bevetéssel szőtték, mely hófehér alap fogja össze a díszítést. Mintája lazán elhelyezett, piros-kék-fehér²⁹, fogazott szélű, geometrikus csí-

²³ Itt kivételesen egy sötétkék pamutvászonból levágott, kissé megsodort, keskeny csíkot vetettek be.

²⁴ A fehér vetülék: cérna, a sárga cérna: három alapfonalból készült.

²⁵ A sárga cérna: három S irányú alapfonalból Z irányban cérnázott.

²⁶ A fehér, piros és fekete vetülék: cérna, melyekből a két utóbbit kettesével vetették be.

²⁷ Valamennyi vetülék: cérna.

²⁸ A kék, fehér vetülék: cérna, a piros cérna: egy Z és egy S sodratú alapfonalból S irányban cérnázott.

²⁹ A fehér fonalat kettesével vetették be.

kokból áll. Szövése részben vászon és ripszkötésű, részben külön mintázó-vetülék felhasználásával történt. Ebből az 57 cm széles szöttesből szabták le a 74 cm hosszú törülközőt. Diszített végén a pamutláncokból 6—6 összesodorva, csomóra kötve adja a rojtot. Másik vége szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1310. 1. ltsz.).

12

13

14

15

21. *Pitvaros*. Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamutall vegyes kendervászon, melynek egyik vége diszített. Mintája három sorban elhelyezett kék-piros-fehér³⁰, fogazott szélű, geometrikus csikokból áll. Szövése egyrészt vászon és ripszkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék alkalmazásával történt. Ebből az 58 cm széles szöttesből és egy hasonló minőségű vászomból toldották össze keresztben — kettős ráhajtott varrással — a 82 cm hosszú törülközőt. Diszített végén a kenderláncokból 6—6 összesodorva, alul csomóra kötve adják a rojtot. Másik vége szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1311. 1. ltsz.).

22. *Csanádalberti*. Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamutvászon, melynek két vége diszített. Diszítósávja az egyik végén bordó-sárga-fehér³¹, kockás csikok egymásutánjából áll, másik végén egyetlen fehér-sárga csikból. Szövése részben vászonkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék felhasználásával történt. Ebből a 62 cm széles szöttesből szabták le a 66 cm hosszú törülközőt. Diszítettebb végén a pamutláncokból 5—5-öt összesodorva, négyesével összefogva, rácsos rojtot kötöttek. Másik végét szálvonással szegték. (Szegedi Múzeum 52. 1298. 5. ltsz.).

23. *Csanádalberti*. Az alapszövet lazaszövésű, vékony pamutvászon, melynek kb. fele diszített. Mintája hat sorban elhelyezett, sötétkék-piros, növényi díszű csikokból áll. Szövése részben vászonkötésű másrészt külön mintázó-vetülék alkalmazásával történt, mely utóbbi a szöttes fonákoldalán hosszan lebeg. Ebből az 58 cm széles szöttesből szabták le a 84 cm hosszú törülközőt. Diszített végén a pamutláncokból 5—5-öt lazán megcsavarva, kötötték a többsoros, rácsos rojtot. Másik végén a keskeny hajtást szálvonással összefogva, az alatta levő láncokat szabadonhagyták rojtnak. (Szegedi Múzeum 52. 1298. 3. ltsz.).

24. *Endrőd*. Az alapszövet lazaszövésű, vékony, pamutall vegyes kendervászon, melynek két vége egyformán diszített. Négyujjnyi széles diszítósávja fehér pamut-bevetésű³², mely hófehér alap fogja össze a piros zeg-zug és levél csikokat. Az egyik sáv közepébe a JAKUS ESZTER nevet

³⁰ A kék vetülék: három alapfonalból cérnázott.

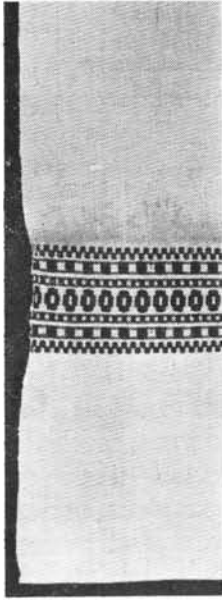
³¹ A fehér vetülék: cérna, a sárga cérna: három alapfonalból cérnázott.

³² A fehér vetülék: cérna.

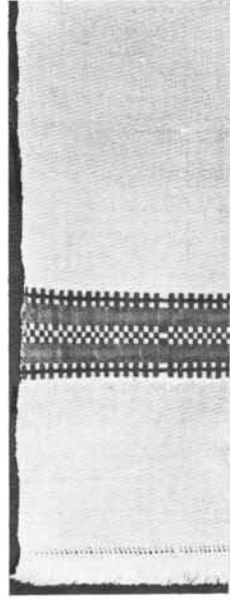

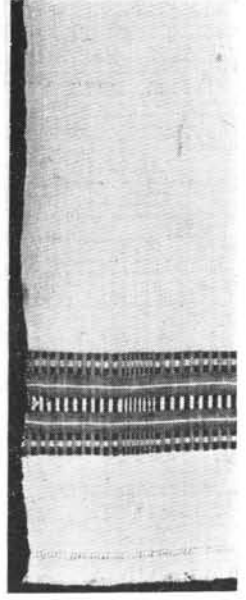
16

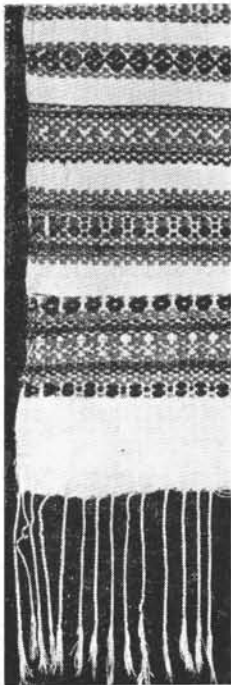
17

18

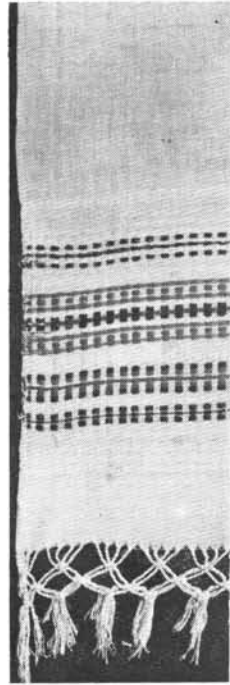
19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

szótték. Szövése részben vászonkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék alkalmazásával történt, ez utóbbi a szöttes fonákoldalán hosszan lebeg. Ebből a 62 cm széles szöttesből szabták le a 90 cm hosszú törülközőt. Két végén kettős szálvonássor alatt a pamutláncokat szabadonhagyták rojtnak. (Szegedi Múzeum 52. 1315. 2. ltsz.).

25. *Endröd.* Az alapszövet lazaszövésű, vékony pamutttal vegyes kendervászon, melynek két vége egyformán díszített. Tenyérnyi széles díszítésávja fehér pamut-bevetésű, mely hófehér alap fogja össze a piros zeg-zug és virág csíkokat. A 103 cm hosszú törülköző a továbbiakban megegyezik az előzővel. (Szegedi Múzeum 52. 1315. 1. ltsz.).

26. *Békéscsabai tanyák.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamutttal vegyes kendervászon, melynek egyik vége díszített. Tenyérnyi széles díszítésávja fehér pamut-bevetésű, mely hófehér alap szolgál háttérül a fekete virágmotívumoknak³³. Szövése részben vászonkötésű, részben külön mintázó-vetülék alkalmazásával történt, ez utóbbi a szöttes fonákoldalán hosszan lebeg. Ebből a 64 cm széles szöttesből szabták le a 98 cm hosszú törülközőt. Két vége szegett. (Szegedi Múzeum 52. 1301. 1. ltsz.).

27. *Békéscsabai tanyák.* Az alapszövet sűrűszövésű, vékony pamuttvászon, melynek egyik vége díszített. Díszítésávja piros-sötét és világoskék-fehér³⁴, geometrikus csíkokból áll. Szövése külön mintázó-vetülék használatával történt, melyek a szöttes fonákoldalán hosszan lebegnek. Ebből az 56 cm széles szöttesből szabták le a 67 cm hosszú törülközőt. Két végét beszegették. (Szegedi Múzeum 52. 1301. 2. ltsz.).

28. *Csanádalberti.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamuttvászon, melynek két vége díszített. Díszítésávja egyik végén sötétkék-bordó-piros-zöld-rózsaszín-sárga-fehér³⁵ geometrikus és növényi díszű csíkok egymásutánja, másik végén egyetlen kockás csík. Szövése külön mintázó-vetülék felhasználásával történt, melyek a szöttes fonákoldalán hosszan lebegnek. Ebből a 61 cm széles szöttesből szabták le a 91 cm hosszú törülközőt. Díszítettebb végén a pamutláncokból 6-ot összefogva kötötték a többsoros rácsos rojtot. Másik végét szálvonással szegték. (Szegedi Múzeum 52. 1298. 2. ltsz.).

29. *Csanádalberti.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamuttvászon, melynek két vége díszített. Díszítésávja egyik végén sötétkék-piros-zöld-sárga-fehér³⁶ geometrikus és növényi díszű csíkok egymásutánja, másik végén egy piros-fehér kockás csík van. Szövése külön mintázó-vetülék felhasználásával történt, melyek a szöttes fonákoldalán hosszan lebegnek. Ebből a 61 cm széles szöttesből szabták le a 80 cm hosszú törülközőt. Díszítettebb végén a pamutláncokból 5—5-öt lazán megcsavarva, kötötték a többsoros rácsos rojtot. Másik végét szálvonással szegték. (Szegedi Múzeum 52. 1298. 1. ltsz.).

30. *Nagylak.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamutttal vegyes kendervászon, melynek két vége díszített. Egyik végén a tenyérnyi széles díszítésáv fehér pamut-bevetésű³⁷, ebben sorakoznak a kék-piros geometrikus csíkok. Másik végén ugyanebből csak egy sor van. Szövése részben vászon és ripszkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék felhasználásával történt. Ebből a 62 cm széles szöttesből szabták le az igen hosszú, 117 cm-es törülközőt. Díszítettebb végén a pamutláncokból 2—2-öt összesodorva, négyesével kötötték a rácsos rojtot. Másik végét beszegették. (Szegedi Múzeum 52. 1305. 1. ltsz.).

31. *Nagylak.* Az alapszövet sűrűszövésű, vékony pamutttal vegyes kendervászon, melynek egyik vége díszített. Tenyérnyi széles fehér pamut-bevetésű díszítésávjának két szélén geometrikus díszű csíkok futnak. Középrészének virágait és csillagait úgy hímezték bele. Szövése részben vászon és ripszkötésű, részben külön mintázó-vetülék alkalmazásával történt. Ebből a 61 cm széles szöttesből szabták le az igen hosszú, 113 cm-es törülközőt. Díszített végén a pamutláncokból 4—4-et összefogva díszesen kötött rojtot képeztek. Másik végét beszegették. (Szegedi Múzeum 52. 1306. 2. ltsz.).

Az eddig tárgyalt törülközők hossza 66-168 cm között változik. Alapszövetükhöz a lent, kendert és pamutot tisztán vagy vegyesen használták³⁸. Így 9 kender és 11 pamutttal vegyes kendervászon; csupán egy len és 3 pamutttal vegyes lenvászon; 7 darab tiszta pamuttvászon alapszövetű van közöttük. Szövésük minden esetben vászonkötésű.

³³ A fehér, fekete vetülék: cérna

³⁴ A fehér és sötétkék cérna kettésével van bevetve, a piros és sötétkék cérna: három alapfonalból van összecérnázva.

³⁵ A zöld vetülék: cérna; a bordó, sárga cérna: négy alapfonalból cérnázott.

³⁶ A piros fonal kettésével van bevetve, a zöld, fehér vetülék: cérna: a sárga cérna: három alapfonalból cérnázott.

³⁷ A fehér vetülék: cérna.

³⁸ *Fél E.—Hofer T.*, A kalotaszentkirályi kelengye. Népr. Ért. 1969. 28. 1.

A szöttesdísz csak egynél vonul végig a vászon teljes hosszán (11), hatnak a feléig ér (1, 7-9, 20, 23), 12-ön egy sávban szerepel (3-6, 10, 12, 14, 17, 21, 26-27, 31), tehát 19 darabot csak az egyik végén mintáztak. A többi 12-őnek mindkét vége díszített (2,13, 15-16, 18-19, 22, 24-25, 28-30). Ezeknek felén a végek egyformán vagy legalábbis egyenlő hangsúllyal mintáztak (2, 16, 18-19, 24-25) míg a többi eltérő, egyik végén csupán jelzésszerű, keskeny csík a mintázat (13, 15, 22, 28-30).

A díszítések anyaga, mint előre jeleztük pamut. Vetülékül tehát pamut fonalat vagy cérnát használtak. Szövésük egy részénél megtartották az alapszövet vászonkötését csak a vetüléket cserélték fel fehér vagy színes pamutra. A len vagy kender vetülékű vásznaknál a fehér pamut, helyi bevetésével (13-14, 16-20, 24-26, 30-31) egyenletesebb és fehérebb vászonrészt állítottak elő, mely több esetben a minta egységes háttérül szolgál. A színes pamut bevetésénél a szín tónusát a fehér láncok keresztződése letompítja, ezért ezek sohasem olyan tiszta és tömör színű csíkok, mint a ripszkötésűek. Viszont a vászonkötéssel igen változatosá tudták tenni a mintázást, sokszor egyetlen szál bevetésével alkottak leheletnyi vonalat, vagy bontottak meg egyhangú felületet.

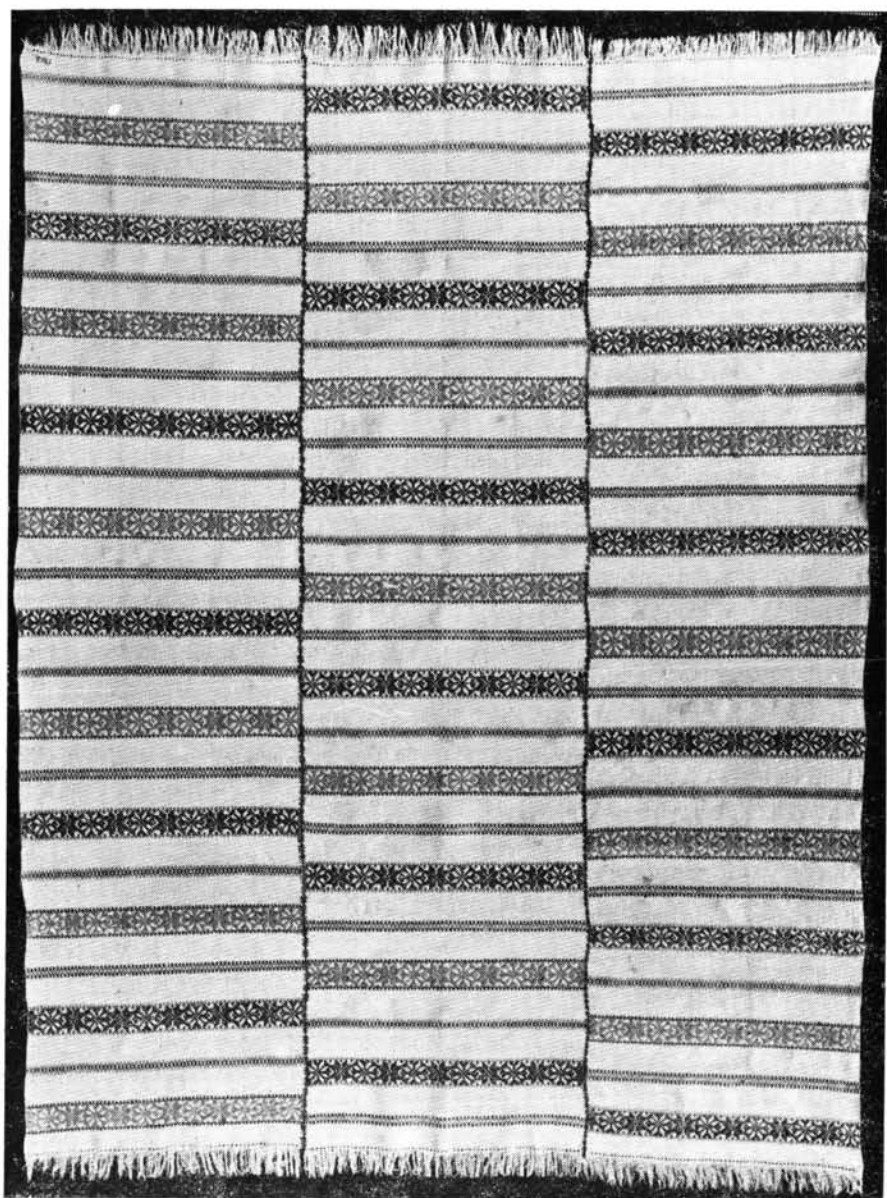
A díszítés másik szövés módja a ripszkötés (2-10, 16, 18, 20-21, 30-31). Evvel a módszerrel akár fehér, akár színes vetülekről van szó színben és plaszticitásban egyenlően tömör csíkokat képeztek. Attól függően, hogy ezek a vetülékek 2 vagy 4 láncfonalon át lebegnek, keskenyebb vagy szélesebb ripsz bordázatot nyertek. A Vásárhelyről származó darabok mindegyikén (7-10) két láncfonalat fog át a vetülék —bordázatunk tehát egészen finom—, míg a többin négy fonalon át lebeg. Ez a különbség a törülközők díszítésében is jelentkezik: a mintázat aprólékosságában, a fogazás mértékében és a kockázás nagyságában.

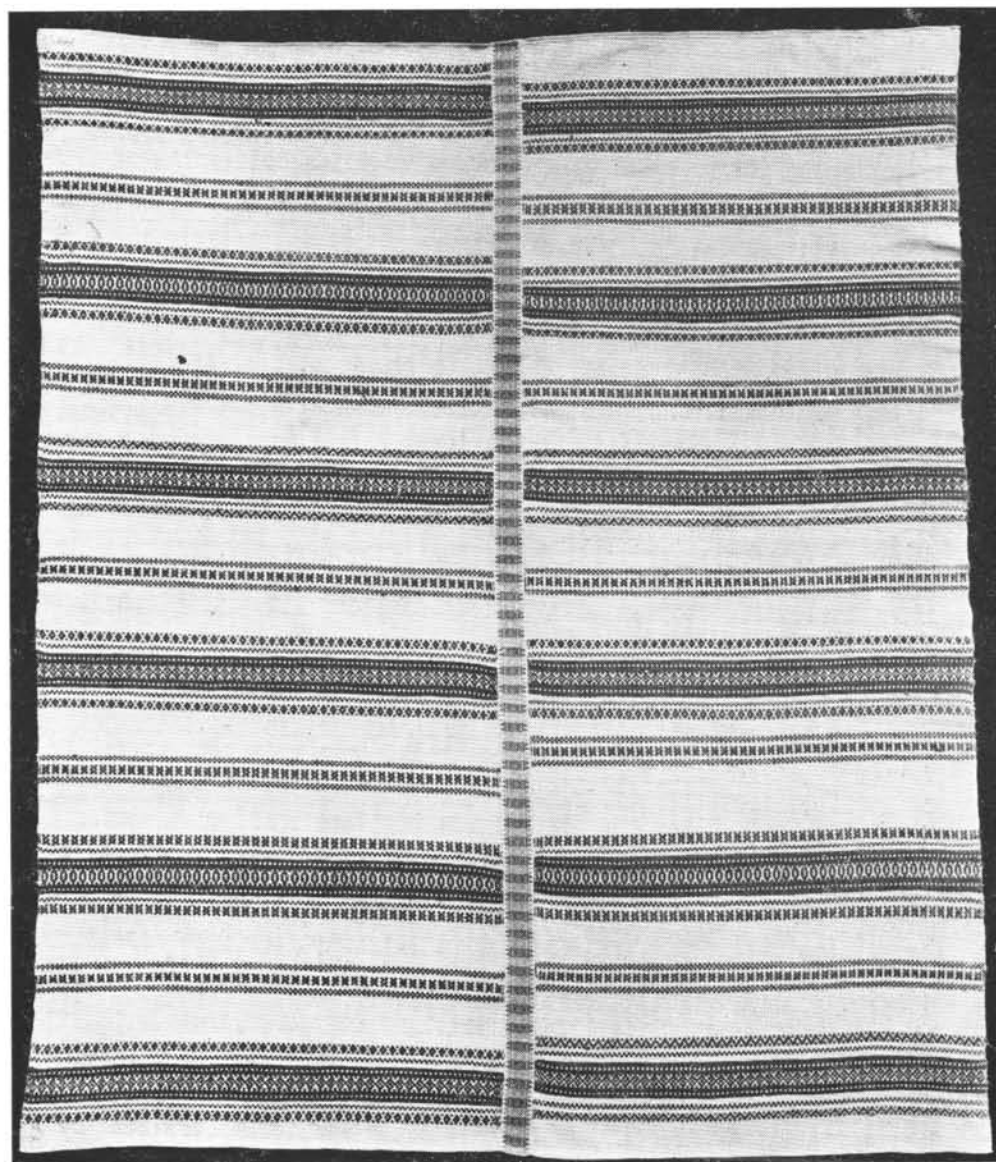
A díszítés legtöbb esetben külön mintázó-vetüléssel történt (2, 10-11, 15-31), főleg a tót-ajkú területek törülközőin. A minta alatt folytatólagosan szerepel az alapszövet, tehát minden vászon-vetülék után a minta szerint egy fehér vagy színes mintázó-vetüléket vetnek be. Az aprólékos motívumoknál ezek a vetülék-lebegések a szöttes mindkét oldalán egyenlő mértékben és a vászonhoz simulva mintáznak, míg más daraboknál az egyik oldalon túl hosszúak (23-29) és így fonákdalt képeznek. Két finom munkájú darabon (3-4) a piros mintázó-vetüléket is beleszőtték a vászonba (vászonkötéssel), így tették üdévé, szinte csipkeszerűvé a szöttes egyes részeit.

Törülközőink legtöbbször (25 darabnak) egyik végén a láncfonalokból különböző fényű (len-kender-pamut), hosszúságú és díszű rojtot kötöttek. Ezek közül a tótlakta területekről származók a legdíszesebbek (12-15, 20-23, 28-31). Mindössze hat olyan darabunk van, melynek mindkét vége szegett. A szegéseket egyes darabokon szálvonás sorokkal párosították.

ABROSZOK

Az abroszok kiszabása már nem olyan egyszerű, mint a törülközőé, mivel méretéhez a szöttes szélessége nem elegendő. Ezért a hosszúkhöz szükséges darabot annyiszor szabják le ahány szél szöttesre van szükség (32-33) a készítendő abrosz szélességéhez. A leszabható hosszak is korlátozottak, a beleszőtt díszítések elhelyezéséhez igazodva alakulnak ki, mivel a széleket a díszítő csíkozás szerint toldják egymáshoz. A toldás ill. a leszabott szöttes darabok hosszanti összeerősítése és azok lezárása egyaránt lehetőséget ad az abrosz díszítésére.

Mintázatuk vagy végigvonul az abrosz ill. a szöttes teljes hosszán vagy annak csak két végét díszíti. Előbbiek általában többsoros, geometrikus vagy növényi díszű csíkokból állnak, míg az utóbbiak tömör csíkozásúak.

Vizsgálendő abroszaink alapszövetéhez használt len- és kenderfonalak a türülközőhöz hasonlóan fehérítetlenek, a pamutfonalak fehérek. Mintázásuk pamut-vetültkkel történt. A leszabott szöttes darabokból kettőt, egy esetben hármat toldottak össze. A toldás általában egymásra csúsztatott varrással, szegőátöltéssel készült. Az abroszok végeit inkább szegték, néha rojtozták. A behajtott szegést — egy kivétellel — szegő átöltéssel készítették. A leírásokban itt is csak a felsoroltaktól eltérő megoldásokat említjük.

32. *Hódmezővásárhelyi tanyák.* Az alapszövet sűrűszövésű, vastag lenvászón, mely egész hosszában díszített. A fogazott szélű, csillagos csíkok és a keskeny fogazás piros-kék színben váltják egymást. Szövésük külön mintázó-vetültk alkalmazásával történt. Ebből a 45 cm-es, keskeny szöttesből három szelet toldottak össze kék pamuttal, keskeny hurkolt kötéssel³⁹. A 190 cm hosszú abrosz két végét keskeny subrika⁴⁰ díszíti, mely alatt a len láncok szabad rojtot képeznek. (Szegedi Múzeum 52. 1281. 1. ltsz.)

33. *Pitvaros.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamutvászon, mely egész hosszában díszített. A szélesebb és keskenyebb, kék-piros-fehér, apró geometrikus díszű csíkok egymással váltakoznak. Szövésük részben ripszkötésű, részben külön mintázó-vetültk alkalmazásával történt. Ebből az 58 cm széles szöttesből két szelet toldottak egymáshoz egy piros-kék sávos, szövött szalag⁴¹ közbeiktatásával. A 145 cm hosszú abrosz két végét beszegték. (Szegedi Múzeum 52. 1280. 1. ltsz.)

34. *Hódmezővásárhelyi.* Az alapszövet sűrűszövésű, vékony kendervászón, mely két végén egyformán díszített. Tenyéryei széles díszítősávja piros-fehér tömör és kockás csíkokból áll, közepén leveles ághoz hasonló beszövessel. Szövése ripszkötésű. Ebből az 56 cm széles szöttesből két szelet toldottak egymáshoz. A 177 cm hosszú abrosz két végét szálvonással szegték. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 74 11. 1. ltsz.)

35. *Makó.* Az alapszövet sűrűszövésű, vastag kendervászón, mely két végén egyformán díszített. A piros-fehér⁴², fogazott és kockás díszítősáv mindössze 4,5 cm széles. Szövése ripszkötésű. Ebből az 58 cm széles szöttesből két szelt toldottak össze. A 168 cm hosszú abrosz két végét beszegték. Szélére piros pamutból, laposöltéssel varrták be az írott B L névbetűket. (Makói Múzeum 74. 158. 1. ltsz.)

36. *Makó.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vastag kendervászón, mely két végén egyformán díszített. A piros-fehér⁴³, fogazott szélű, tömör díszítősáv mindössze 3,5 cm széles. Szövése ripszkötésű. Ebből az 55 cm széles szöttesből két szelet toldottak egymáshoz. A 190 cm hosszú abrosz két végét beszegték. (Makói Múzeum 73. 598. 1. ltsz.)

37. *Hódmezővásárhelyi.* Az alapszövet sűrűszövésű, finom lenvászón, mely egész hosszában díszített. A kék-piros-fehér, fogazott szélű, keskenyebb és szélesebb csíkozás levegősen váltja egymást. Szövésük részben ripszkötésű, részben mintázó-vetültk alkalmazásával történt. Ebből a 65 cm széles szöttesből két szelet toldottak össze. A 162 cm hosszú abrosz végeit két sor szálvonással szegték be. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 74. 82. 1. ltsz. Törzanyag.)

38. *Szarvasi tanyák.* Az alapszövet sűrűszövésű, vékony kendervászón, mely egész hosszában díszített. Ez a díszítés három, 30 cm-enként ismétlődő, fehér⁴⁴ geometrikus csíkból áll és az anyag két végén a tenyéryei széles fehér, pamut-bevetésű sáv hófehér alapja fogja össze a kék-piros csillagokat, négyzeteket. Szövése részben vászonkötésű, részben külön mintázó-vetültk alkalmazásával történt. Ebből az 58 cm széles szöttesből két szelet toldottak egymáshoz illesztő varrással és illesztő öltéssel. A 162 cm hosszú abrosz két végén a két sor szálvonás alatt a kender láncokat szabadon hagyták rojtnak. (Szegedi Múzeum 52. 1283. 1. ltsz.)

39. *Apátfalva.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony lenvászón, mely teljes hosszában díszített. A kék-fehér színű, fogazott szélű csíkok és csillagos sávok levegősen váltják egymást. Szövésük részben ripszkötésű másrészt külön mintázó-vetültk alkalmazásával történt. Ebből az 58 cm széles szöttesből két szelet toldottak egymáshoz. A 180 cm hosszú abrosz végeit beszegték. (Szegedi Múzeum 52. 1278. 1. ltsz.)

³⁹ *Ferencz K.*, A tűzött csipke. Bp. 1937. 66 l. és *Csilléry K.*, A Faddon használatos tűzött csipkék készítmódja. Népr. Ért. 1958. 197 l.

⁴⁰ *Ferencz K.*—*Palotay G.*, i.m.

⁴¹ A szövött szalag anyaga pamut.

⁴² A fehér vetültk: cérna.

⁴³ A fehér vetültk: cérna.

⁴⁴ A fehér cérna: három alapfonalból cérnázott.

40. *Hódmezővásárhely.* Az alapszövet sűrűszövésű, vékony kendervászon, melynek két vége egyformán díszített. A tenyérnyi széles díszítősáv piros-fehér, fogazott szélű, tömör csíkokból áll. A szövése ripszkötésű. Ebből az 59 cm széles szöttesből két szelet toldottak össze. A 176 cm hosszú abrosz két végét beszegték. A toldás két oldalára piros pamutból, láncöltéssel, írott T E névbetűket hímiztek. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 62. 15. 1. ltsz.)

41. *Hódmezővásárhely.* Az alapszövet sűrűszövésű vastag kendervászon, melynek két vége egyformán díszített. A tenyérnyi széles díszítősáv piros-fehér, fogazott szélű és kockás csíkokból áll. Szövése ripszkötésű. Ebből a 62 cm széles szöttesből két szélt toldottak egymáshoz. A két méter hosszú abrosz végein a szálvonás alatt a kenderláncokat szabadon hagyták rojtnak. Az abrosz sarkában piros pamutból, keresztzemes öltéssel, nyomtatott É T névbetűket varrtak. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 74. 171. 1. ltsz.)

42. *Hódmezővásárhely.* Az alapszövet sűrűszövésű, vékony kendervászon, melynek két vége egyformán díszített. A majdnem tenyérnyi széles díszítősáv piros-fehér, fogazott csíkokból áll, közepén leveles ághoz hasonló beszövéssel. Szövése ripszkötésű. Ebből a 60 cm széles szöttesből két szelet toldottak össze. A két méter hosszú abrosz végeit beszegték, majd 8 cm széles fehér horgolt-csipkével díszítették. A toldás két oldalára piros pamutból, keresztzemes öltéssel, nyomtatott M K névbetűket varrtak. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 62. 13. 1. ltsz.)

43. *Nagylak.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamuttal vegyes kendervászon, mely teljes hosszában díszített. A piros-kék, fogazott szélű, aprókockás csíkok tíz centinként ismétlődnek, és az anyag két végén három sorra bővülnek. A csíkok alatt a vászon fehér pamutvetülékű. Szövése egyrészt vászonkötésű, másrészt külön mintázó-vetülék felhasználásával történt. Ebből a 61 cm széles szöttesből két szelet toldottak egymáshoz egy piros-fehér, geometrikus, szövött-szalag⁴⁵ közbeiktatásával. A 180 cm hosszú abrosz két végét beszegték. (Szegedi Múzeum 52. 1278. 2. ltsz.)

44. *Pitvaros.* Az alapszövet lazaszövésű, vastag kendervászon, mely teljes hosszában díszített. Tizenöt centinként váltogatják egymást a különböző kockázású piros-kék csíkok, az anyag két végén három sorra bővülve. Szövése részben vászonkötésű, részben külön mintázó-vetülék felhasználásával készült. Ebből a 64 cm széles szöttesből két szelet toldottak egymáshoz egy kék-piros, kockás mintázatú szöttes csík közbeiktatásával. A toldás ráhajtott varrása szegő átöltéssel készült. A másfél méter hosszú abrosz végeit bujtattott öltéssel beszegték. (Szegedi Múzeum 52. 1282. 1. ltsz.)

45. *Endrőd.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vékony pamuttal vegyes kendervászon, mely teljes hosszában díszített. A piros-fehér⁴⁶, fogazott szélű csíkok 15 centinként ismétlődnek, az anyag közepén kétujjnyira, két végén pedig tenyérnyi szélesre bővülve. Szövése ripszkötésű. Ebből a 60 cm széles szöttesből két szelet toldottak össze, fehér fonállal, egyszerű hurkolt kötéssel. A 164 cm hosszú abrosz két végét beszegték. (Szegedi Múzeum 52. 1286. 1. ltsz.)

46. *Pitvaros.* Az alapszövet közepes sűrűségű, vastag pamuttal vegyes kendervászon, mely teljes hosszában díszített. A kék-fehér⁴⁷, növényi díszű sávok 23 centinként ismétlődnek. A sávok alapja fehér pamut-bevetésű. Szövésük részben vászonkötésű, részben külön mintázó-vetülék felhasználásával készült, ez utóbbi a fonákoldalon hosszán lebeg. Ebből a 60 cm széles szöttesből két szelet toldottak egymáshoz illesztő öltéssel és illesztő varással. A 153 cm hosszú abrosz két végét szálvonással szegték. (Makói Múzeum 73. 805. 1. ltsz.)

47. *Nagylak.* Az alapszövet sűrűszövésű, vékony, pamuttal vegyes lenvászon, mely teljes hosszában díszített. A fekete-piros⁴⁸ geometrikus díszű csíkjai és tenyérnyi széles sávjai az anyag közepétől tükrökép szerűen megegyeznek. Szövésük külön mintázó-vetülékkel történt. A két szélső és a középső sáv virágfejeit behímizték. Ebből a 64 cm széles szöttesből két szelet toldottak egymáshoz illesztő varással és illesztő öltéssel. A 160 cm hosszú abrosz végeit szálvonással szegték. (Szegedi Múzeum 52. 1278. 1. ltsz.)

48. *Tótkomlós.* Az alapszövet sűrűszövésű, vastag, pamutvászon, melynek egész felülete díszített. A különböző geometrikus díszű fekete-fehér sávok, egységesen mintázott fehér sávokkal váltakoznak⁴⁹. Szövésük részben ripszkötésű, részben mintázóvetülék felhasználásával készült. Ebből a 60 cm széles szöttesből két szélt toldottak egymáshoz egy széles, fekete-fehér geometrikus díszű szöttes sáv közbeiktatásával. A toldások ráhajtott varrása szálvonással és bujtattott öltéssel készült. A 164 cm hosszú abrosz végeit szálvonással szegték. (Makói Múzeum 73. 786. 1. ltsz.)

Az eddig tárgyalt abroszok hossza 145-200 cm között van. Alapszövetükhöz a lent, kendert és pamutot tisztán vagy vegyesen használták. Így nyolc darab kender és három darab pamuttal vegyes kendervászon; három darab len és egy

⁴⁵ Láncfonalai: pamut cérnák és vetülékei: pamut fonalak.

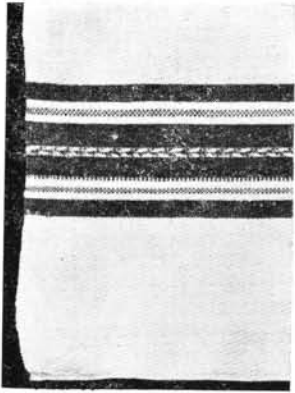
⁴⁶ A fehér vetülék: cérna.

⁴⁷ A kék, fehér vetülék: cérna.

⁴⁸ A fekete, piros cérna: hat alapfonalból cérnázott.

⁴⁹ A fekete, fehér vetülék: cérna.

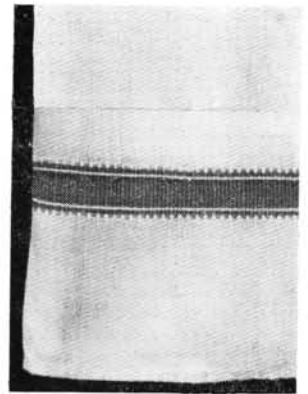

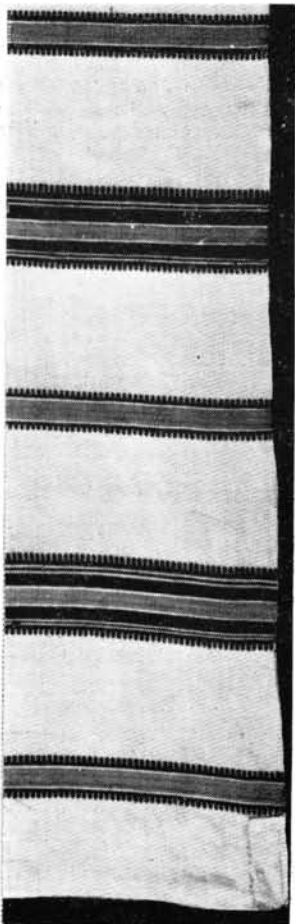
34

35

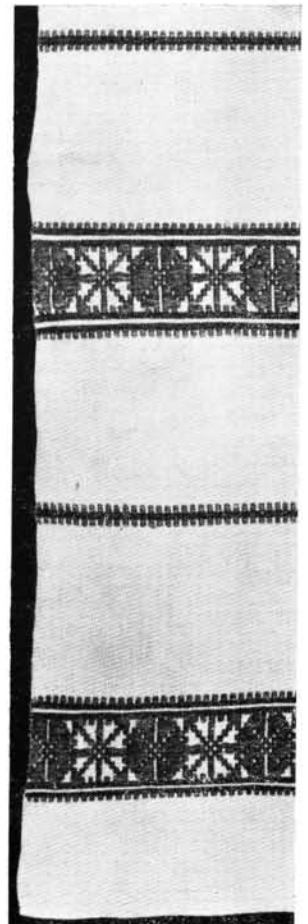
36

37

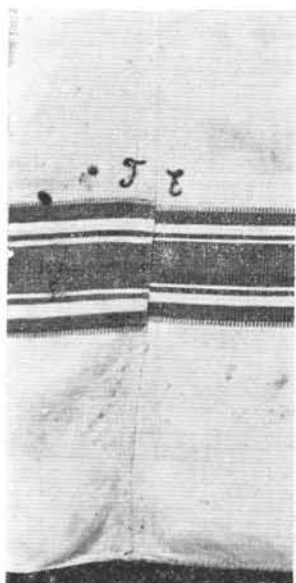

38

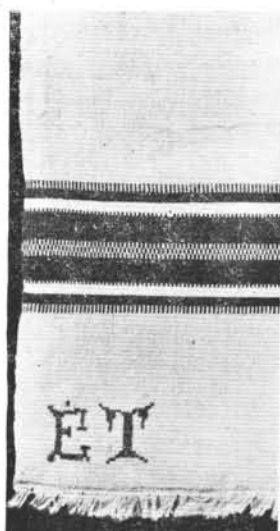

39

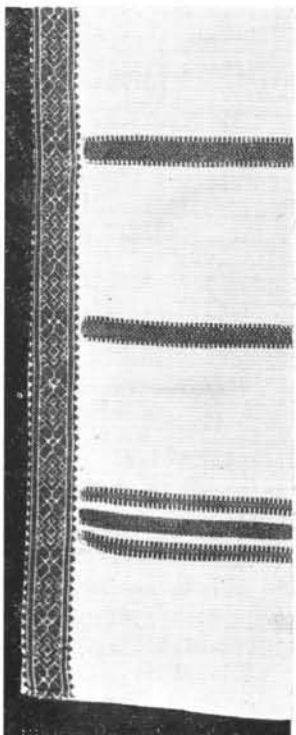
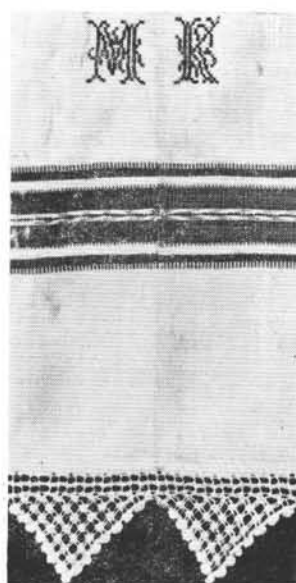
40

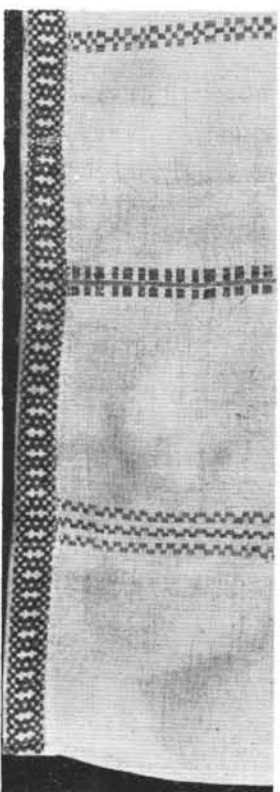
41

42

43

44

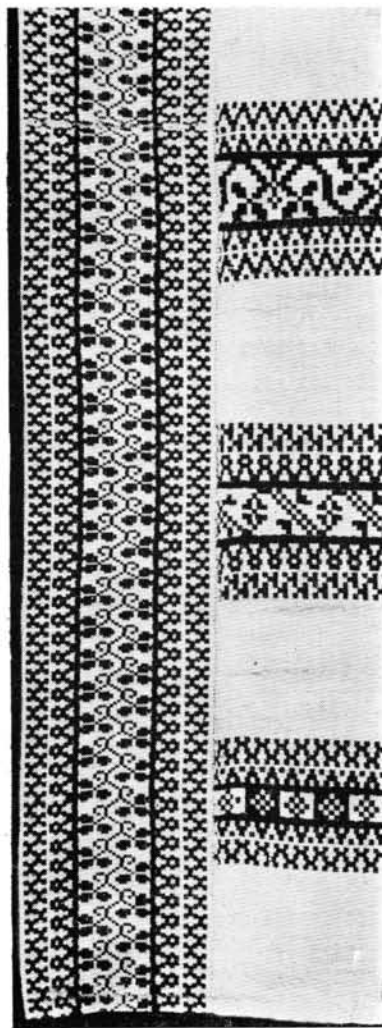
45

46

47

48

pamuttal vegyes lenvászon; két darab pamutvászon alapszövetű van közöttük. Szövésük a törülközőkhöz hasonlóan vászonkötésű.

A szöttesdíz csak egy alapszövetet borít be teljesen (48), tizenegynek egész hosszát (32-33, 37-39, 43-48), hatnak a két végét (34-36, 40-42) mintázza.

A szövött dísz anyaga, szövése a törülközőkhöz hasonló. Részben az alapszövet vászonkötését tartották meg fehér vagy színes pamut-vetülék használatával. Az alapszövet helyenkénti fehér pamut-bevetésű (38, 43, 46), egyenletesebb és fehérebb vászna a minta háttéréül szolgál. A színes pamut-bevetést a fehér láncok kereszteződése itt is letompítja, ezért ezek kevésbé erőteljesek mint a ripszkötésűek. Viszont egyetlen szál színes vetülékkel már vonalat, két szállal pedig finom kockázást (43) értek el.

A díszítés másik szövémódja itt is a ripszkötés (33-37, 39-42, 45, 48), melynek erőteljes csíkjait előszeretettel fogagták, kockázták. A Vásárhelyről származó darabok mindegyike (34, 37, 40-42) a törülközőkhöz hasonlóan apró bordázatú. Egyetlen apátfalvi szőttesünk (39) is ilyen, míg a többi ripszbordázata négy fonal szélességű. Egyetlen három fonalas bordázat szerepel szőtteseinken Endrődről (45).

A díszítés az abroszok felénél mintázó-vetülékekkel történt (32-33, 38-39, 43-44, 46-48). Az aprólékos motívumok a szőttes két oldalán egyenértékű mintázatot adnak, így az abroszok mindkét, oldala használható. Csupán két olyan darab van (46, 48) ahol a túlhoszú vetülék-lebegések fonákoldalt képeznek. Egy olyan darabunk van csupán (47), ahol a mintázat egy részét a kész szőttesbe hímezték bele, bár ilyenrel a gyűjtések alkalmával a tót-lakta területeken gyakran találkoztunk.

A két, három szeles abroszok toldásánál többféle megoldás előfordul az egyszerű összevarrástól a széles betét közbeiktatásáig. Az előbbieknél a szőttes sávok ép széleit leginkább keskenyen egymásra csúszttatták és végigvarrták (34-37, 39-42). Ez a kettős varrás erőteljesen fogja össze az abroszokat. Egy másik változat, amikor az ép széleket egymás mellé illesztik és vagy apró illesztő öltéssel (38, 46-47), vagy díszes hurkolt kötéssel (32, 45) varrják őket egymáshoz. A toldás legdíszesebb változata, amikor mintázott sávot fektetnek a szőttes darabok közé (33, 43-44, 48). Ezek a közbeiktatott sávok részben előre gyártott szalagok, vagy az abrosz anyagából kivágott mintázott részek. Az utóbbiak hossza sohasem elegendő az abrosz hosszához és széleik vágottak. Így toldották őket és beépítésükhöz ráhajtott varrást, szegő átöltést alkalmaztak. Az abroszokat alkotó szőttesdarabok bármilyen módon is vannak egymáshoz erősítve, mindig csíkra toldottak, első darabunk kivételével, melynél a három szél a csíkozás eltolt összefektetését, ritmusát mutatja.

A vizsgált abroszok legtöbbjét beszegették, mindössze hármat rojtoztak (32, 38, 41) szálvonal kísérletében. Egyet pedig (42) a szegésen kívül még horgolással is szegélyeztek.

SZAKAJTÓRUHÁK

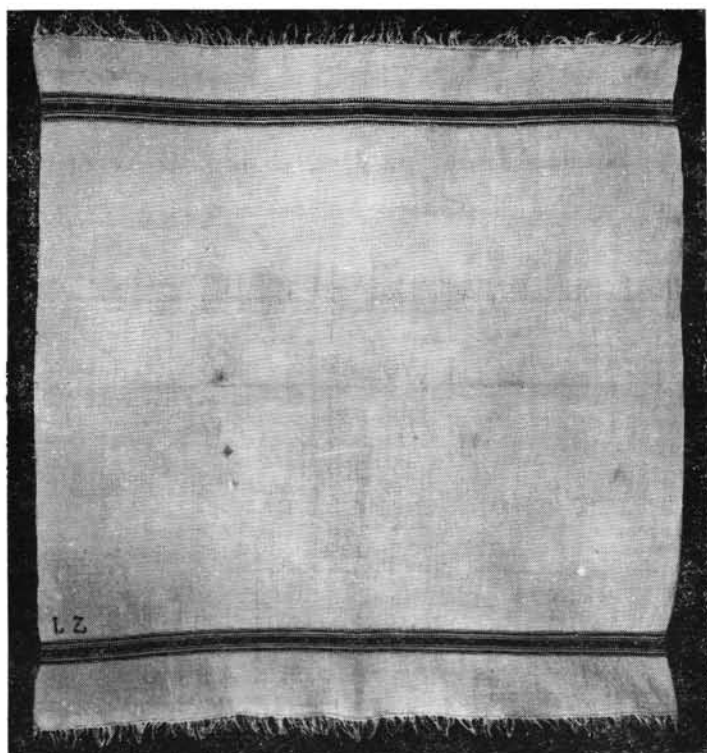
A szakajtóruha kiszabása a törülközőhöz hasonlóan igen egyszerű. A szőttesből a szakajtóruha hosszát szabják le, mely általában megegyezik a szőttes ill. a szakajtóruha szélességével, vagy megközelíti azt. A díszítő sávok olyan távolságban szövik egymástól, hogy a szakajtóruha mindkét végére kerüljön belőlük (49).

Mintázatok keskeny sávja vagy tömör, vagy apró geometrikus csíkokból áll. Alapszövetük a már tárgyalt darabokhoz hasonlóan kender és pamut, mintázásuk csupán pamutfonállal történt. A leszabott szakajtóruhák végeit inkább szegték, néha rojtozták. A behajtott szegést szegő átöltéssel varrták végig. A leírásokban itt is csak eltérő megoldásokat említjük meg külön.

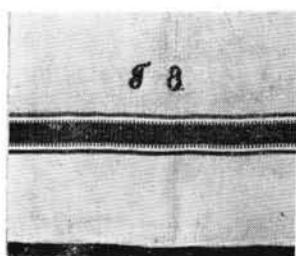
49. *Hódmezővásárhely.* Az alapszövet sűrűszövésű, vastag kendervászon. Piros-fehér fogazott szélű tömör díszítősávjai mindössze 2,5 cm-esek. Szövése ripszkötésű. Ebből a 60 cm széles szőttesből szabták le a 65 cm hosszú szakajtóruhát. Végein a szálvonal alatt a kenderláncokat szabadon hagyták rojtnak. Sarkába piros pamutból, keresztzemes hímmel, nyomtatott L Z névbetűket hímezték. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 62. 13. 2. ltsz.)

50. *Hódmezővásárhely.* Az alapszövet sűrűszövésű, vékony kendervászon. Piros-fehér fogazott szélű, tömör díszítősávjai három centiméteresek. Szövése ripszkötésű. Ebből a 62 cm széles szőttesből szabták le a 70 cm hosszú szakajtóruhát. Végeit beszegették. A díszítősáv fölé hímezték piros pamutból, láncöltéssel az írott T E névbetűket. A 40-es sorszámú abroszhoz tartozik. (Hódmezővásárhelyi Múzeum 62. 15. 2. ltsz.)

⁵⁰ A fehér vetülék: cérna.

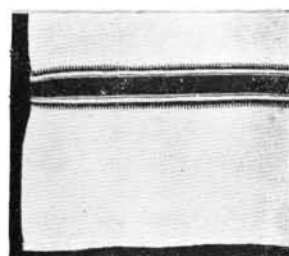
49

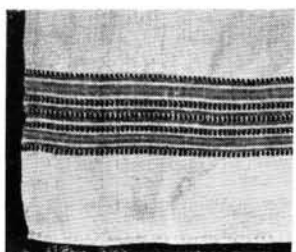
50

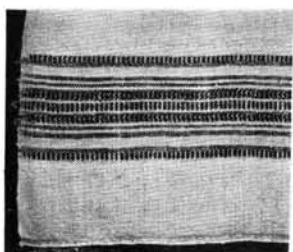
51—52

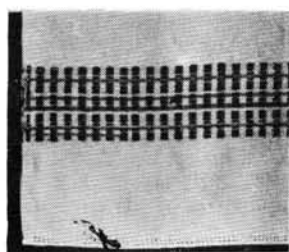
53—54

55

56

57—58

51—52. *Makó*. Az alapszövet sűrűszövésű, vékony kendervászon. Piros-fehér⁵⁰, fogazott szélű, tömör díszítésű három centiméteresek. Szövése ripszkötésű. Ebből a 60 cm széles szöttesből szabták le a 80 cm hosszú szakajtóruhát. Végeit beszegték. Sarkába piros pamutból, laposöltéssel, írott B L névbetűket varrtak. A 35-ös sorszámú abroszhoz tartozik. (Makói Múzeum 73. 596. 1. és 73. 597. 1. ltsz.)

53—54. *Makó*. Az alapszövet sűrűszövésű, vékony pamuttal vegyes, fehérített kendervászon. Piros-fehér, fogazott szélű, tömör díszítésű három centiméteresek. Szövése ripszkötésű. Ebből a 65 cm széles szöttesből szabták le a hasonló hosszúságú szakajtóruhát. Végeit beszegték. (Makói Múzeum 73. 693. 1. és 73. 179. 1. ltsz.)

55. *Tótkomlói tanyák*. Az alapszövet közepes sűrűségű, vastag kendervászon. Kék-piros-sárga⁵¹ fogazású díszítésű három ujjnyi szélesek, melyeknek alapja fehér pamut-bevetésű. Szövése részben vászonkötésű, részben mintázó-vetülékkel készült. Ebből az 56 cm széles szöttesből szabták le a 80 cm hosszú szakajtóruhát. Végeit beszegték. (Szegedi Múzeum 52. 1314. 2. ltsz.)

56. *Tótkomlói tanyák*. Az alapszövet közepes sűrűségű, vastag kendervászon. Piros-világoskék-sötétkék⁵² fogazású laza díszítésű négy ujjnyi szélesek, melyeknek alapja fehér pamut-bevetésű. Szövése részben vászonkötésű, részben mintázó-vetülékkel készült. Ebből a 68 cm széles szöttesből szabták le a 90 cm hosszú szakajtóruhát. Végeit beszegték. (Szegedi Múzeum 52. 1314. 3. ltsz.)

57—58. *Csanádalberti*. Az alapszövet lazaszövésű, vékony pamutvászon. Piros-kék kockázású díszítésű három ujjnyi szélesek. Szövése részben vászonkötésű, részben mintázó-vetülékkel készült. Ebből a 62 cm széles szöttesből szabták le a 74 cm hosszú szakajtóruhát. Végeit két sor szálvonással beszegték. (Szegedi Múzeum 52. 1299. 1. és 52. 1299. 2. ltsz. utóbbi négyzetalakú.)

Eddig tárgyalt szakajtóruháink hossza 65-90 cm között váltakozik. Alapszövetükhöz a kendert, lent és pamutot tisztán vagy vegyesen használták. Így hat darab kender és két pamuttal vegyes kendervászon; két darab pamutvászon alapszövetű van közöttük. Az alapszövet mindegyike vászonkötésű.

A szöttesdíz valamennyit egyenlő mértékben díszíti; a szakajtóruha két végén. A díszítés anyaga, szövése a törülközőknél és abroszoknál leírtakkal egyezik. A szakajtóruhák felénél (49-54) a fogazott, erőteljes csíkozódáshoz ripszkötést alkalmaztak. Az apró bordázatot itt is a vásárhelyi darabok képviselik, melyekhez két makói szöttes csatlakozik. A szakajtóruhák másik felénél (55-58) részben az alapszövet vászonkötését tartották meg színes vetülék használatával, másrészt külön mintázó-vetüléket alkalmaztak. Az így nyert aprólékos mintázat mindkét oldalon egyenértékű szöttest eredményezett. A vizsgált szakajtóruhák közül csak egyet (49) rojtoztak, a többi simán, vagy szálvonással szegték.

*

Vizsgált szötteskendőink szövésehez a használt alapfonalak szinte kivétel nélkül Z irányba sodrottak. A cérnák nagyrésztét pedig két alapfonalból S irányba cérnázták össze. Pamutból lánchnak mindig cérnát alkalmaztak, vetüléknek csak elvétve. A szötteskendők majdnem felénél a díszítés fehér és színes vetülékei is cérnák. Ezek között más szerkezetűeket is találunk (lásd a jegyzetekben): három, négy, sőt hat fonalból sodort cérnát és összetett cérnát, melyet ez esetekben egy cérna és egy fonal összesodrásával képeztek. Az alapszövethez használt pamutfonal és főleg a pamut-cérna a tót-ajkú vidékekről származó darabokra jellemző.

A szötteskendők szövésehez vászon-, ripszkötést és mintázó vetüléket alkalmaztak. Mindhárom technikát egy szöttesen belül is használták. Vászonkötéssel készült a szöttesek alapszöve, de a díszítésüket is szőtték vele a vetülékfonal minőségi vagy színbeli változtatásával. A len vagy kendervetülékek helyenkénti fehér pamut cseréjével egy finomabb, fehérebb vászonrészt kaptak, melyen a mintázat még szebben és még plasztikusabban kirajzolódott. A vetülék színes pamut cseréjével pedig, fehér láncokkal tompított színhatást értek el.

⁵¹ A sárga cérna: két sodratlan és egy Z sodratú alapfonalból cérnáztott.

⁵² A világoskék cérna: egy sodratlan fonal és egy cérna összecérnázása.

A ripszkötéssel a díszítés plasztikáját és szín-tömörségét fokozták. Ezt a tömörséget a ripsz finomabb vagy durvább bordázatának tónusértékei bontják meg. A tömör csíkok széleinek fogazása egymagában is kedvelt minta. Különösen finom és vonalszerű a fogazás a vásárhelyi szőtteken. Más darabokon a ripszkötésű sávokat a színek váltog atott bevetésével és azok szakaszonkénti cseréjével, négyzetekre, (kocás) vagy téglányokra (oszlopocskák) osztották.

Mintázó-vetülék alkalmazásával is tudtak az előzőkhez hasonló aprólékos mintázatot szőni. Ezeknek a szőtteskendőknek nagy előnyük, hogy a szőttes mindkét oldala egyenértékűen mintázott. A szabadabb rajzú, nagyobb mintázatú daraboknak viszont csak egy oldala élvezhető, mivel a mintázó-vetülék hosszú lebegései a másik oldalon fonákoldalt képeznek. Ilyen szőttesek csupán a tót-ajkú vidékekről kerültek be gyűjteményeinkbe.

Szőtteseink szélessége 45-68 cm-ig terjed. E szőttesekből kialakított kendők megvarrásához mindig az alapanyag fonalát használták, öltéseik iránya, szép egyenletes alkalmazása szinte díszként szolgál.

A Délalföld magyar-lakta vidékeinek itt ismertetett szőtteseire (1, 3-11, 32, 34-42, 49-54) jellemző, hogy a kender-len-pamut keverésének változataival különféle fehérségű alapszövetbe a hagyományos piros-kék színnel mintáztak. Díszítésük⁵³ visszafogott, javarészt a csikozás apró változataiból áll, egészen a szintén hagyományos, csillagos megfogalmazásig. Díszítésük rendszerint a szőtteskendő egyik vagy mindkét végén húzódnak, a szőttes egész felületét csak elvéve díszítik. A tót-ajkú vidékek szőttesei (2, 12-31, 33, 43-48, 55-58) tarkábbak. Az alapszövet inkább pamut, melybe öt-hat színnel is mintáznak⁵⁴. Díszítésük így erőteljesebb, bár széles sávjaik apró geometrikus formákból álló csíkok összessége. Sőt szabadrajzúnak is beillő növényi formáikat századunk első felében szokás volt a szövésen kívül, külön is behímezni a kész szőttesbe. Díszítésük a szőtteskendő mindkét végét, gyakran egész felületét dűsan borítják. Kedvelik a rojtot, széles rojtkötéseik igen változatosak.

A bemutatott szőtteskendők⁵⁵ kb. az 1870-es és az 1920-as évek között készültek. Budai Lídia⁵⁶ kelengyéből való darabokat (5-6, 35-36, 51-54) édesanyjával H. Kovács Ilonával együtt készítették. Budai Lídia leánya még megtanult szőni, unokája, Kotormán Istvánné már meg sem tanulta a szövést, csak megőrizte nagyanyja kelengyedarabjait. Tőle tudjuk, hogy az abroszt rétes alá használták, tarhonyát terítették rá, cséplésnél a nagy asztalra került, azon ettek a munkások. A szakajtóruhát a kelendő kenyér alá terítették. Égető Terézia a 41-es számú abroszt és ugyanilyen szakajtóruhát nagyanyai örökségből kelengyének kapta 1932-ben, akkor varrta bele a saját névbetűit. A névbetűk utólagos bevarrását több helyen emlegették adatközlőink. A tót-ajkú területeken az egész név szőttesbe szövése volt szokás. A 46-os számú abroszt 1920 körül készítették Pityvaroson. Sámuel Mária szőtte a 48-as számú abroszt — szintén 1920-ban — Tótkomlóson. Ezt és általában a fekete díszű szőtteskendőt temetés alkalmával terítették fel. Ebből egy, míg színesből jóval több volt a háznál.

A Csongrád megyei szőtteskendők részletes ismertetésével enyhíteni szeretnénk azt a hiányt, melyről Fél Edit⁵⁷ ír: „fonalas munkáink kutatásának sajnálatosan a szövés a legelhanyagoltabb ága”.

⁵³ Fél E., A Néprajzi Múzeum tárggyűjtése Népr. Ért. 1963. 133. 1: Horváth T.—N. Fülöp K., A textil-gyűjtemény gyarapodása Népr. Ért. 1973. 135. 1.

⁵⁴ Tábori Gy., im.

⁵⁵ A szőtteskendőket szerző restaurálta a Szegedi Móra Ferenc Múzeum textilrestaurátor műhelyében.

⁵⁶ Budai Lídia az 1860-as években született.

⁵⁷ Fél E.—Hofer T., A textil gyűjtemény gyarapodása Népr. Ért. 1970. 144. 1.

TÁBLÁZAT

SZŐTTES- KENDŐK leirási száma, megne- vezése	Anyag						Sodrat				Cérnázás				Sűrű- ség szál/ cm		Sző- vés vász- on	Diszítés					A- nyag szé- les- ség cm
	lánc			vetülék			lánc		vetülék		lánc		vetülék		lánc	vetülék		anyaga		szövése			
	kender	len	pamut	kender	len	pamut	Z	S	Z	S	Z	S	Z	S				fonal	cérna	vászón	ripsz	mintázó	
1.	K			K			Z		Z					12	17	+	P					47	
2.			P			P	Z		Z			S	S	13	17	+	P	P			+	61	
3-4.	Ö		P			L	Z		Z					17	17	+	P			+	+	48	
5-6.	K						Z		Z				S	17	17	+	P	P			+	56	
7-8.	Z	K		K			Z		Z					17	15	+	P	P			+	57	
9.		L				L	Z		Z					23	15	+	P				+	56	
10.	K			K			Z		Z					15	14	+	P	P			+	54	
11.	Ö	K		K			Z		Z					16	12	+	P				+	50	
12.	K			K			Z		Z					9	10	+	P			+		54	
13.	K			K			Z		Z					13	11	+	P			+		55	
14.	K			K			Z		Z					12	10	+	P	P			+	65	
15.	L	K				P	Z		Z			S	S	13	14	+	P	P			+	61	
16.	L	K					Z		Z					13	10	+	P			+	+	63	
17.			P	K			Z		Z			S		14	13	+	P	P			+	50	
18.			P	K			Z		Z			S		13	12	+	P	P		+	+	55	
19.	Ü					L	Z		Z			S		14	13	+	P	P			+	51	
20.			P	K			Z		Z			S		11	16	+	P			+	+	57	
21.	R	K					Z		Z					13	13	+	P	P			+	58	
22.			P			P	Z		Z			S	S	12	14	+	P	P			+	62	
23.			P			P	Z		Z			S		15	16	+	P			+	+	58	
24-25.	Ö		P	K			Z		Z			S		14	14	+	P	P			+	62	
26.			P	K			Z		Z			S		13	13	+	P	P		+		64	
27.			P			P	Z		Z			S	S	13	17	+	P	P			+	56	
28-29.	T		P			P	Z		Z			S		13	18	+	P	P			+	61	
30.			P	K			Z		Z			S		13	11	+	P	P		+	+	62	
31.			P	K			Z		Z			S		14	13	+	P			+	+	61	
32.	L					L	Z		Z					12	13	+	P				+	45	
33.			P			P	Z		Z			S	S	13	17	+	P	P			+	58	
34.	Z	K		K			Z		Z					15	14	+	P			+	+	56	
35.		K		K			Z		Z					16	16	+	P	P			+	58	
36.	S	K		K			Z		Z					15	12	+	P	P			+	55	
37.	L					L	Z		Z					19	19	+	P			+		65	
38.	O	K		K			Z		Z					14	15	+	P	P			+	58	
39.	L					L	Z		Z					14	15	+	P			+	+	58	
40.	R	K		K			Z		Z					16	15	+	P			+		59	
41.	R	K		K			Z		Z					15	12	+	P			+		62	
42.	R	K		K			Z		Z					16	16	+	P			+		60	
43.	B	K		K			Z		Z			S		14	15	+	P			+	+	61	
44.	B	K		K			Z		Z					11	11	+	P			+	+	64	
45.			P	K			Z		Z			S		11	15	+	P	P			+	60	
46.	A		P	K			Z		Z			S		13	13	+	P	P		+		60	
47.			P			L	Z		Z			S		13	15	+	P	P			+	64	
48.			P			P	Z		Z			S	S	14	15	+	P	P			+	60	
49.	SAKÁJTÓ	K		K			Z		Z					16	11	+	P			+		60	
50.		K		K			Z		Z					15	15	+	P			+		62	
51-52.		K		K			Z		Z					16	15	+	P	P			+	60	
53-54.			P	K			Z		Z			S		18	16	+	P			+		65	
55.		K		K			Z		Z					13	11	+	P	P			+	56	
56.		K		K			Z		Z					13	12	+	P	P			+	58	
57-58.			P			P	Z		Z			S	S	12	14	+	P			+	+	62	

HAUSGEWEBTE TÜCHER DER SÜD-TIEFEBENE

von

Márta T. Knotik

Die Verfasserin macht die hausgewebten Tücher der Süd-Tiefebene Ungarns von den Museen zu Szeged, Hódmezővásárhely und Makó bekannt.

Die meisten Stücke der vorgeführten Sammlung wurden in der zweiten Hälfte des vorigen Jahrhunderts angefertigt und gebraucht. Die verziert gewebten Tücher sind die wichtigsten Stücke der Heiratsausstattung, die die jungen Mädchen sich selbst gewebt haben.

Die Abhandlung behandelt in abgesonderten Kapiteln die einzelnen Arten der Tücher, das Handtuch, das Tischtuch und das Backtuch. Sie gibt eine genaue Beschreibung über den Stoff (dessen ausführliche Analyse die Tabelle veranschaulicht), über die Verzierung, das Schneiden, das Mass und die Näharbeit.

Der Grundstoff ist in jedem Falle leinwandbindig. Die Verzierungstreifen werden durch eine (Leinen-, bzw. Rips-) Strickerei, oder die Einsetzung eines besonderen Broschierstreifens gebildet. Für die von Ungarn bewohnten Gebiete ist die zweifarbige (rot und blau) Verzierung der hausgewebten Tücher charakteristisch, während auf den von Slowaken bewohnten Gebieten bunte Verzierungen zu finden sind.

Bei den hausgewebten Tüchern bestimmt jedenfalls ihre Funktion die Breite und sogar auch die Verzierung. Zu den Handtüchern und Backtüchern brauchte man immer die volle Breite des Stoffes, mit der eingewebten Verzierung an den Enden (fallweise nur an einem Ende). Zum Tischtuch musste man zwei, sogar auch drei Breiten des Stoffes aneinandernähen. Bei dem Zusammenarbeiten der Gewebebreiten gab es gleichfalls mehrfache Möglichkeiten zur Verzierung. Der eingewebte Verzierungstreifen zieht sich entweder an den Rändern, die volle Länge des Tischtuches entlang, oder nur an den Enden. In die hausgewebten Tücher wurden manchmal auch die Namensbuchstaben des heiratenden Mädchens eingestickt, während man die Enden abwechslungsreich eingesäumt und gefasert hatte.

Die Mehrheit der hier aufgeführten hausgewebten Tücher sammelte man für die genannten Museen der ungarischen Südtiefebene in den ersten Jahrzehnten unseres Jahrhunderts auf den von Ungarn bewohnten Gebieten des Komitats Csongrád. Im Laufe der Veröffentlichung der ganzen Sammlung gab es Gelegenheit zur Vergleichung der Hausweberei der Bevölkerungen verschiedener Nationalität auf dem selben Gebiet, nämlich der Ungarn und der Slowaken, wobei die Unterschiede hinsichtlich der Technik und Verzierungsart und -Weise zu bestimmen waren.